

Небојша Лазић

Универзитет у Приштини –

Косовска Митровица

Филозофски факултет

Катедра за српску књижевност и језик

УДК 821.163.41.09-31 Капор В.

DOI 10.46793/Uzdanica21.1.187L

Научна критика

Примљен: 17. новембар 2023.

Прихваћен: 22. децембар 2023.

СЕЋАЊЕ КАО ТРАЈАЊЕ У РОМАНУ *НЕБО, ТАКО ДУБОКО* ВЕСНЕ КАПОР

Најстарији сачувани литерарни текст, *Еп о Гилгамешу*, сведочи да је мотив смрти древан колико и сама литература. Наслањајући се на ову аналогiju, можемо закључити како је превладавање језе пред ништавилном основна стваралачка полуга писаца архаичног доба, али и свих књижевних епоха до данашњих дана. Међутим, обрада ове теме, пошто о њој не постоји искуствена свест нити сведочанство, врло је захтевна. Једино што о њој можемо знати јесте да смрт, као и рођење, опкорачују наше постојање. Весна Капор својим романом *Небо, иако дубоко* покушава да представи непредстављиво, оно што је не само иза хоризонта живљења, него и иза хоризонта мишљења: феномен смрти.

Списатељица у роману *Небо, иако дубоко* овом мотиву приступа користећи заобилазни приступ. Као што се у сликарству техником силуете не може представити веран портрет модела али се ипак да наслутити, тако је и Весна Капор у свом роману литерарно осенчила обрис смрти. Овај незахвални задатак добили су књижевни ликови, они реминисценцијама препуним бола чувају успомену на лик преминуле девојке Таре у сећању. Ова сећања су „писма” упућена деветнаестогодишњој покојници, стога је ауторка помало тајанствени наслов прецизирала поднасловом: *Писма Тари*. Овај поднаслов упућује на епистоларну природу дела, али она, како се читалац брзо уверава, није изведена према класичном обрасцу овог романескног усмерења. Наиме, реч је о мислима упућеним преминулој Тари, имагинарним писмима, јер адресат не може одговорити на њих. Писмо је, без обзира на врсту материјала на којем је исписано и начин слања, управо то: порука. Мисли о Тари одржавају њен лик присутним, сећања на њу имају за циљ да продуже њено нематеријално трајање међу онима који су је волели.

О судбини и трајању преминуле девојке Таре, у својеврсним исповестима о њој и празнини која је остала након њеног одласка, приповедају

неутешна мајка, отац, момак и нараторка, која је дала себи задатак да опише раздирућу бол али и вечиту љубав.

Обимом кратки роман Весне Капор *Небо, ипак дубоко* брижљиво је компонован, састоји се од почетног текста „Пешчани сат сипи”, назовимо га прологом, завршног текста „Везати виљиво и невидљиво у чвор”, назовимо га епилогом, и средишњег текста који оивичавају поменути два краћа, насловљен „Шта смо радили тада”. У њему је приказана драма једне борбе за опстанак и останак младе Таре у свету исувише суровом за њу. Пре краћег текста „Пешчани сат сипи”, који се може сматрати и уводом у причу о постојању и нестајању, смештен је епиграф из путописа Милоша Црњанског *Finistère*: „[...] тражио сам, унезвереним погледом обалу, али не у мору, него на небу”. Овај брижљиво одабрани мото открива порекло помало парадоксалног наслова, који пркоси уобичајеном следу појава и ствари, на имагинарној оси света, познатој под именом *axis mundi*. Списатељица је искористила, у складу са његовим суматраистичким доживљајем, дубоки увид великог писца о ономе шта је уочио тог часа. Наиме, Црњански је, интуитивно или спекулативно, код њега се то никада са извесношћу не може утврдити, увидео да се дубина плаветнила мора не може мерити с истинским бескрајем плаветнила неба. Тражење и налажење обале (чврстог тла на које се може стати) након лутања је, сматра Црњански, негде на небу (небесима). Овај светоназор очигледно је прихватила и Весна Капор, те отуда овај поетизовани наслов, као што су уосталом поетизовани и наслови сва три одељка романа.

И последњи, закључни део текста, „Везати видљиво и невидљиво у чвор”, поседује епиграф, који је смештен испод наслова текста који се двоуми између улоге епилога и нараторовог апендикса на средишњи текст. Овога пута ауторка је одабрала стих Ивана В. Лалића из сонета „Молитва”, из збирке *Време, вайре, вријови* (1961), која је ауторска *summa* ране поезије овог великог српског песника. „У привременом кругу малих ствари”, како гласи мото завршног поглавља романа, јесте четврти стих другог катрена песме „Молитва”. Привремени круг малих ствари је – уколико правилно читамо Лалића али и Весну Капор – сâм живот, чудесан у својој обичности. И због тога толико драгоцен у непоновљивости у времену и простору Универзума. Ову песму је Лалић написао пре свог трагичног губитка, али она и неке друге, још злослутније, показују да није потребно доживети губитак да би се он могао разумети.

А да писање о најтежем губитку није једноставан подухват указује и ауторка предговора Ана Гвозденовић користећи реч „усудила” (Капор 2021: XV), како би указала на поетичку храброст ауторке да се суочи с обрадом овог мотива, који се чешће избегава него тематизује у књижевности. Весна Капор је у сведеном, готово аскетском сижеу, бираним лирским пасажима, покушала да релаксира мрачни набој који по природи ствари доноси избор овакве фабуле (књижевне грађе). Она скрупулозно, па, ако се тако

може рећи, чак и нежно, приступа описивању неописивог бола једне мајке после смрти ћерке јединице. Своју патњу исказују у мањој мери и отац и младић Таре, али не стога што је њихов бол за покојницом мања, него зато што је нараторка одлучила да једино мајка може да искаже онај исконски, потиснути крик за женским чедом. Стога имамо неку врсту прећутног женског споразума у дељењу речитог бола мајке и немог бола нараторке, која је на крају ипак морала речима забележити мајчино туговање. У роману то није исказано, али се чини да се у подтексту може наслутити да је једино мајка Мира, која је подарила живот и апсурдним стицајем околности остала без њега, може заронити у дубину туге и бола. Постоји снажна женска солидарност између књижевне јунакиње Мире и нараторке, јер их спаја иста способност да подаре живот и потреба да, инстинктом свог пола, заштите тај драгоцен дар. Посебно су потресни делови романа у којима се описују наизменично успони веровања у исцељење и сурвавање у незнађе, све до тренутка када из болнице лекар јави да је нада која је пропламсала најзад угашена. Ауторка романа, описујући потанко све фазе у појави и развоју болести, чини се, жели да укаже на свеprisутни немар човека према својој и туђим егзистенцијама, у којој се мери живот подразумева а смрт као његова негација потискује у свести и духу.

Напоменули смо да стожерни део романа нема свој епиграф, којем се обично прибегава како би се читалац припремио или упутио у тематику ткива текста које га очекује. Међутим, овде је уместо туђих епиграфа сама ауторка/нараторка сачинила кратак лирски запис. Крхка природа преминуле девојке Таре најбоље се огледа у надимку којим су јој вољени тепали: сеница.

Сеница је птица.
Сеница је птичица.
Ти си мала девојчица.
Одлетела.
Птичица.

Прве реченице, део Тарине забелешке из свеске за час српског језика, гласе: „Говорићу о времену. Сатови откуцавају. Непрестано. Часови сипе” (Капор 2021: 5). Цитирани део, али и остатак поглавља „Пешчани сат сипи”, варира идеју о бићу заробљеном у времену с којим, пре или касније, нестајући у наносима будућих времена, губи битку. Овде је посебно индикативно да млада девојка већ поседује свест о важности времена и трајања у њему. Ако је нешто извесно у овом најнеизвеснијем од свих светова, онда је то спознаја да је човек време. То су независно један од другог закључили двојица највећих филозофа 20. века, Бергсон и Хајдегер.

Тарина болест је најжешћа у дане око Божића, у данима када се слави рођење вечног живота и спаса. Присећања хармоничних породичних окупљања за време божићних и новогодишњих празника додатно појачава стра-

ховања за судбину болесне Таре. Да ли ће светлост њеног бића и даље сијати за оне који је воле? А податак да је рођена у време варварског НАТО бомбардовања 1999. године, када је много лакше било изгубити него подарити живот, показује сву апсурдност живота омеђеног између једне велике локалне несреће и друге планетарне, када је онај вирус о којем су писали Ками и Пекић пуштен да разара животе.

Стална мајчинска јадиковка проткана је чежњом да се напусти град у којем је зачет али и угашен за њу тако драгоцен пламен живота. У тој потреби да се пресели у неке друге пределе, назире се суматраистички порив Црњанског да се буде негде другде, негде где ране неће болети као што боле сада и овде. Наравно, то је илузија, омама, како је назвао овај порив сâм Црњански. Због овог дослуха Весне Капор с великим писцем, чије се невидљиво присуство осећа како „струји” међу реченицама и пасусима овог романа, једна реченица, не случајно и графички издвојена између две целине текста, погађа читаоца огољеном истином заробљеном у савршеној реченици:

Град је црна рупа у којој нема утехе (Капор 2021: 49).

Тарина смрт може се парадоксално описати као присна одсутност, о њој родитељи и нараторка интензивније мисле док је нема него док је била заједно с њима. У свом поетски интонираном роману *Небо, ипак дубоко* Весна Капор, користећи сразмерно често лексему „венац” у приповедању, сплела је венац од речи за младу особу која никада неће потонути у заборав. Овај роман је запис о томе, запис који ће постојати све док у будућност буде сезала потреба да се воли и памти, да се у сећању чува успомена на трајање оних чији су згасли животи похрањени у памћењу неумрлих.